

mlijeka. Zato standardiziranim tehnološkim procesom treba na čitavom području proizvoditi tipizirani desertni sir. To se može postići proizvodnjom sira mekšeg tijesta te zrenjem i uskladištenjem u odgovarajućim prostorijama. Takav sir bi nesumnjivo bio tražen u zemlji, a možda i u inozemstvu. (3).

I skuti kao pratiocu proizvodnje ovčjeg sira treba obratiti pažnju kako u finalizaciji, tako i u brzom transportu na tržište (2).

Proizvođači ovčjeg jogurta koji žele tokom glavne turističke sezone osigurati ovaj proizvod, morali bi u to vrijeme nabavljati ovčje mlijeko iz zagorskih planinskih područja. Naime, upravo u mjesecima najveće potražnje jogurta ovce na otocima prestaju musti. Proizvodnja fermentiranih proizvoda traži higijenski dobiveno mlijeko. Upravo radi nehigijenske proizvodnje mlijeka u Ravnim Kotarima nije uspio pokušaj proizvodnje ovčjeg sira (5).

Prerada ovčjeg mlijeka mora se vršiti u zadrugnim mljekarama ili gradskim mljekarama. Zadruga treba da nastoje proizvesti i otkupiti što veće količine ovčjeg mlijeka (premije), jer samom preradom većih količina može se ovo mlijeko racionalno preraditi i osigurati stručni kadar koji će znati proizvesti tipizirani desertni sir.

Veći broj zadruga te gradske mljekare trebaju zajednički raditi na podizanju ili adaptiranju centralnih podruma za zrenje i uskladištenje svih količina proizvedenog sira na otocima. Ovo bi omogućilo da se tipizirani ovčji proizvodi povoljnije plasiraju na tržište.

Literatura:

1. Baković D.: Analiza rada ovčje mljekarske zadruge u Silbi. Zagreb, Stočarstvo 8 (1954) 607—615.
2. Baković D.: Skuta. Zagreb, Mljekarstvo 9 (1959) 172—177.
3. Baković D.: Unapređenje sirarstva na našem jadranskom području. Zagreb, Mljekarstvo 16 (1966) 180—183.
4. Jardaš F.: Prinos poznavanju ovčarstva i pramenke na otoku Cresu. Zagreb 1964. (Disertacija) Jug. Akad. znan. i umjet.
5. Miletić Silviija: Problemi uvođenja i unapređenja proizvodnje tvrdog ovčjeg sira u Ravnim Kotarima. Zagreb, Mljekarstvo 19 (1969) 224—231.
6. Zdanovskij N.: Creski sir. Zagreb, Mljekarstvo 5 (1952).
7. Popis poljoprivrede 1969., Rep. zavod za statist. SRH Zagreb 1969.

POKAZATELJI SVJEŽINE SIROVOG MLIJEKA *

Zlatko MAŠEK

Zagrebačka mljekara, Zagreb

Pod pojmom svježine razumijeva se određena kvaliteta koju mlijeko sadrži neposredno po završenoj mužnji. Mlijeko koje je higijenski proizvedeno i ohlađeno, a nije bilo izloženo vanjskim štetnim utjecajima, dugo će zadržati svoju svježinu. Takvo mlijeko sadrži mali broj bakterija i predstavlja traženu kvalitetu sirovine.

Broj živih bakterija i kasnije nastale specifične promjene u mlijeku kao posljedica njihovog metabolizma predstavljaju elemente za procjenu svježine.

Schultz (1) je sirovo mlijeko podijelio u osam svježinskih grupa. Podjelu je izvršio na osnovu dobivenih rezultata kod ispitivanja reduktaznim pokusom, 68% alkoholom, kiselosti po SH i pH, količine živih bakterija i organoleptičkih promjena.

*) Referat sa VIII Seminara za mljekarsku industriju od 2. do 4. II 1970., Tehnološki fakultet, Zagreb.

Tablica 1

Reduktaza metilenskog modrila h	Rezazurir (1 h)	68% alkohola ili Alizarol	Kiselost ° SH	pH	Svježinska grupa	Količina bakterija	Karakteristika upotrebljivosti
iznad 4 ¹ / ₂	plavo	negativ.	nativ.	nativ.	I	siromašna	vrlo održljivo
ispod 4 ¹ / ₂	plavo-ljubičasto crveno-ljubičasto	»	»	»	II	povećanje broj	još održljivo
ispod 2	ružičasto	gruša kod bakterija koje tvori sirišni ferment	»	»	III	bogato	nije dugo održljivo
ispod 30'	obezbojeno	»	povišena malo ili ništa	povišena malo ili ništa	IV	vrlo bogato	nije više održljivo može se pasteurizirati
nekoliko minuta	»	gruša kod dvostrukog količine alkohola	za 1	za 0,1 do 0,2	V	neizmjereno	lagano na kiselo
»	»	gruša	1—3	0,2—0,4	VI	»	nakiselo, ne može se pasteurizirati
»	»	»	za 4 i više	0,5 i više	VII	»	jako nakiselo, kod kuhanja gruša
»	»	»	za 20 i više	ispod 4,8	VIII	»	kiselo, spontano gruša

Za mljekarsku praksu važan je podatak da se I i II svježinska grupa može odrediti samo na osnovu laboratorijskog ispitivanja broja živih bakterija.

III grupa svježine ima nepromijenjen nativni stupanj kiselosti. Reduktazni pokus obezbojenja metilenskog modrila traje od 30 minuta do 2 sata. Radi bogate sadržine bakterija mlijeko nije dugo održljivo. Ispitivanje 68% alkoholom može imati pozitivni nalaz samo u slučajevima ako mlijeko sadrži veliku količinu bakterija koje stvaraju sirišni ferment.

IV grupa svježine može, ali i ne mora, imati promijenjen nativni stupanj kiselosti. Alkohol pozitivan kao u slučajevima iz III svježinske grupe.

V grupa svježine ima povišeni stupanj kiselosti za 1° SH. Pasterizacija djelomično moguća ako je pH $6,3 \pm 0,03$. Vrijeme obezbojenja metilenskog modrila iznosi nekoliko minuta na temperaturi od 15 do 37° C.

VI grupa svježine ima povišeni stupanj kiselosti za 1 do 3° SH. Mlijeko se više ne može pasteurizirati. Ispitivanje 68% alkoholom daje pozitivan nalaz.

VII grupa svježine ima karakteristiku da se mlijeko kod kuhanja gruša, a do spontanog grušanja dolazi u VIII grupi svježine.

Haenkel (2) je nazvao vrijeme od završetka mužnje pa do pojave utvrđene kiselosti inkubacionim stadijem. Trajanje tog stadija zavisit će o broju bakterija koje se mogu razmnažati i temperaturi čuvanja mlijeka. Prikazao je trajanje u satima kod mlijeka koje sadrži mali i veliki broj bakterija.

Temperatura	Mali broj bakterija »čisto mlijeko« inkubacioni stadij traje sati	Veliki broj bakterija »nečisto mlijeko«
10	75	53
15	45	24
17,5	36	15
20	25	13
25	16	9
30	12	6
35	9	3

Izneseni rezultati mogu se primijeniti i za procjenu dužine trajanja nativnog stupnja kiselosti, jer njegovom promjenom prestaje trajanje i samog inkubacionog stadija.

Kotterer (3) navodi da je pozitivan nalaz 68% alkoholom tek kod stupnja kiselosti iznad 8,5° SH, osim u slučajevima slatkog grušanja, kada je stupanj kiselosti niži, a uzrokovano bakterijama koje tvore sirišni ferment.

U Švedskoj prema opisu Ljunggren-a (4) dolazi do kvarenja mlijeka u rashladnim uređajima radi nepažnje samih farmera. Nakon isporuke mlijeka isključuju automatiku rashladnog uređaja i kod prve naredne mužnje propuste je ponovno uključiti. Radi tih pojava dužan je preuzimač mlijeka ispitati mlijeko 68% alkoholom prije preuzimanja u kamion - cisternu. Alkoholom je dodan indikator »metilensko crvenilo« (0,01 g u 120 ml 68% alkohola). Dobiveni nalaz bez grušanja uz pojavu žute boje ukazuje na kvalitetu mlijeka koje se može preuzeti.

Rad na poboljšanju kvalitete mlijeka donio je stručnjacima Centra za proizvodnju i otkup mlijeka naše mljekare nova iskustva i stvorio vrlo složene stručne probleme vezane na metodiku utvrđivanja kvalitete sirovog mlijeka.

Poboljšanju kvalitete mlijeka doprinijela je mjera dvokratnog dnevnog otkupa koja se primijenjuje od kasnog proljeća do početka jeseni. U tom razdoblju proizvađači isporučuju mlijeko odmah po završenoj mužnji. Mlijeko se sa sabirnih mjesta upućuje u kantama od 40 l u manje pogone - sabirališta radi hlađenja i koncentracije ili izravno na preradu u tvornice.

Kod preuzimanja redovito su vršena ispitivanja metodom titracije crvenom lužinom na određeni stupanj kiselosti (7,2 do 7,6 ° SH).

I u takvoj manipulaciji sa svježim mlijekom dolazilo je do čestih pojava kvarenja mlijeka, zapažen je brz porast kiselosti i mlijeko nije bilo dugo održivo.

Postavila se je temeljna sumnja na opravdanost primjene crvene lužine. Nepouzdanost u radu, različit nativni stupanj kiselosti mlijeka, slaba postojanost i teškoće u svakodnevnoj redovitoj dostavi na sva sabirna mjesta bili su dovoljni razlog za nepuštanje ispitivanja tom metodom.

Pristupa se primjeni 68% alkohola i vrše pokusna ispitivanja

- po Mores-u sa alizarolom
- po Ljunggren-u sa metilenskim crvenilom
- 68% alkoholom bez indikatora.

Kod dobivenih rezultata nije bilo nikakvih odstupanja. Radi jednostavne pripreme reagensa prilazi se primjeni 68% alkohola bez indikatora. Upotrebljava se s »pištoljem« za kiselost koji je bio u upotrebi kod ispitivanja sa crvenom lužinom. Primjena započinje sredinom VI mjeseca 1968. na području sabirališta Sisak, i to na svim sabirnim mjestima (oko 150). Kod takvog načina selekcije rezultati su bili zadovoljavajući. Na sabirnim mjestima otkrivaju se proizvađači koji su nedozvoljeno miješali mlijeko zadnjih dviju mužnji. U još toplo, svježe mlijeko dodavali su mlijeko prethodne mužnje koje je bilo loše čuvano i zato bogato bakterijama. Takvo mlijeko imalo je kod ispitivanja 68% alkoholom pozitivan nalaz i nije se preuzimalo.

U sabiralištu Sisak kod preuzimanja mlijeka radi hlađenja zapaža se pozitivan nalaz kod onih sabirnih mjesta koja su bila najudaljenija a mlijeko nakon mužnje nije bilo ohlađeno.

Prilikom hlađenja mlijeka u sabiralištu Sisak vrši se selekcija 68% alkoholom u tri grupe:

- I mlijeko s negativnim nalazom;
- II mlijeko s pozitivnim nalazom, pahuljičastim grušanjem i bez organoleptičkih promjena;
- III mlijeko s pozitivnim nalazom, jakim grušanjem i organoleptičke promjene.

Svaka od spomenutih grupa odvojeno se hladi i transportira do mjesta prerade. Tako se postižu tri grupe kvalitete mlijeka.

Navodimo primjer dana 10. VI 1969. kada je TMP Zagreb zaprimila i utvrdila kiselost:

5.000 l	6,4 °SH
10.000 l	6,6
5.000 l	6,8
900 l	7,0
1.020 l	7,4
802 l	19,0

oko 90% količina odnosi se na mlijeko jutarnje mužnje, a ostalih 10% na mlijeko večernje mužnje prethodnog dana.

Mlijeko večernje mužnje 10. VI 1969.:

3.575 l	6,2 °SH
2.650 l	6,4
1.175 l	6,6

Radi dugog transporta neohlađenog mlijeka dolazilo je do oscilacija kvalitete naročito u toplim danima.

U tabeli II i II-a prikazana je kiselost mlijeka Sabirališta Sisak od V do VIII mjeseca 1968. i 1969.

Vidljivo je poboljšanje kvalitete mlijeka. Tako je u V mjesecu 1968. bilo do 7,0 °SH 12,43% od ukupnih količina mlijeka da bi u istom mjesecu 1969. iznosio 74,63%.

Tablica 2

Kiselost i količine mlijeka sabirališta S. kod prijema u T. M. P. Zagreb

° SH	Godina 1968.				Godina 1969.			
	V	VI	VII	VIII	V	VI	VII	VIII
	000 litara				000 litara			
Do 6,4	—	11,5	72,7	42,6	173,0	171,8	189,4	116,7
6,6	—	12,0	40,7	26,3	94,1	113,6	80,7	43,4
6,8	1,3	43,9	78,7	51,8	52,8	168,5	73,5	31,4
7,0	12,3	60,7	78,4	70,6	92,1	52,2	85,6	61,8
7,2	11,0	67,2	49,0	73,7	46,9	56,7	49,8	33,7
7,4	17,9	57,4	33,5	45,0	38,4	36,8	38,6	28,5
7,6	16,2	41,0	17,5	44,1	28,0	19,2	36,8	17,9
7,8	7,0	20,6	8,2	20,6	4,7	3,2	20,2	9,8
8,0	5,5	15,7	2,9	20,2	9,8	6,0	11,7	4,4
8,2	2,2	13,6	4,5	15,8	1,0	—	11,4	10,6
8,4	5,7	11,1	4,7	4,4	0,7	2,9	13,4	3,5
8,6	1,3	10,3	2,4	2,4	—	—	2,3	3,6
8,8	2,6	8,0	—	1,8	2,4	—	6,3	6,4
9,0	26,4	54,5	2,7	5,5	8,1	18,1	38,0	43,4
i više								
Ukupno	109,4	427,5	395,9	424,8	552,0	649,0	657,7	415,1

Tablica 2-a

Kiselost i količina mlijeka sabirališta S. kod prijema u T. M. P. Zagreb
(u 000)

° SH	Godina 1968.							
	V		VI		VII		VIII	
	I	%	I	%	I	%	I	%
Do 7,0	13,6	12,43	128,1	33,37	270,5	68,32	191,3	45,04
7,1 — 7,6	45,1	41,22	165,6	38,75	100,0	25,25	162,8	38,33
7,7 — 8,0	12,5	11,42	36,3	8,49	11,1	2,80	40,8	9,61
8,1 — 8,5	7,9	7,23	24,7	5,77	9,2	2,33	20,2	4,75
8,5 — 8,9	3,9	3,56	18,3	4,28	2,4	0,62	4,2	0,98
9,0 i više	26,4	24,14	54,5	12,75	2,7	0,68	5,5	1,29
Ukupno I	109,4		427,5		395,9		424,8	
Godina 1969.								
Do 7,0	412,0	74,63	506,1	77,98	429,2	65,25	253,3	61,02
7,1 — 7,6	113,3	20,52	112,7	17,37	125,2	19,06	80,1	19,29
7,7 — 8,0	14,5	2,62	9,2	1,42	31,9	4,85	14,2	3,42
8,1 — 8,5	1,7	0,34	2,9	0,45	24,8	3,77	14,1	3,40
8,5 — 8,9	2,4	0,43	—	—	8,6	1,30	10,0	2,41
9,0 i više	8,1	1,46	18,1	2,78	38,0	5,77	43,4	10,46
Ukupno I	552,0		649,0		657,7		415,1	

Zaključak:

Primjena 68% alkohola ima svoje prednosti kao brza, rutinska metoda za selekciju mlijeka. Pokazatelj je štetnih promjena, a time i smanjene svježine.

Diskusija:

Mnoge zemlje s razvijenom mljekarskom industrijom imaju u opisanoj I grupi svježine čak dva kvalitetna razreda za ocjenu kvalitete sirovog mlijeka proizvođača.

U Holandiji reduktazni pokus s metilenskim modrilom iznosi

I klasa	iznad 6 sati
II klasa	između 4 i 6 sati
III klasa	ispod 4 sata — kvaliteta ne zadovoljava.

U Austriji

I klasa	iznad 5 $\frac{1}{2}$
II klasa	između 4 $\frac{1}{2}$ i 5 $\frac{1}{2}$
III klasa	ispod 4 $\frac{1}{2}$ sata — kvaliteta ne zadovoljava.

Normativi u Holandiji su znatno niži za sirovo mlijeko koje je već koncentrirano u mljekarskim pogonima i upućuje se u druge mljekare na preradu.

Klasa	Zima	Ljeto
I	iznad 3 $\frac{1}{2}$ sata	iznad 2 $\frac{1}{2}$ sata
II	od 1 do 3 $\frac{1}{2}$ sata	od 1 do 2 $\frac{1}{2}$ sata
III	ispod 1 sat	ispod 1 sat

Naši zakonski propisi o kvaliteti mlijeka u Odluci o minimalnoj otkupnoj cijeni za kravlje mlijeko (Sl. list br. 1 od 8. I 1969.) zahtijevaju da reduktaza metilenskog modrila iznosi najmanje dva sata. Cijena se umanjuje ako je reduktaza niža od 2 sata, i to od:

1,46 do 1,59 sati	—	za 0,10 n. d.
1,31 do 1,45 sati	—	za 0,15 n. d.
1,16 do 1,30 sati	—	za 0,17 n. d.
1,01 do 1,15 sati	—	za 0,20 n. d.

Tako postavljeni normativi kvalitete vezani na reduktazni pokus metilenskog modrila ne mogu se stručno opravdati. Njihova daljnja primjena može samo štetiti mljekarskoj industriji.

Literatura:

1. Schultz, M. E., Kempten (1965): »Das grosse Molkerei Lexikon«.
2. Schönherr: »Tierärztliche Milchuntersuchung«.
3. Klotterer: »Untersuchungsverfahren für das Molkereilaboratorium«.
4. Ljunggren: XVII Int. Milchwirtschaftskongres Section A2.